Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde

EMN Eiropas migrācijas tīkls LATVIJA

ILGTERMIŅA NELIKUMĪGO MIGRANTU UZTURĒŠANĀS EIROPAS SAVIENĪBĀ

PRAKSE UN IZAICINĀJUMI

Ziņojums par situāciju Latvijā

Rīga, 2020. gada decembris

Ar Eiropas Savienības Padomes 2008. gada 14. maija lēmumu Nr.2008/381/EK izveidots Eiropas migrācijas tīkls, kura mērķis ir pildīt Eiropas Kopienas un dalībvalstu institūciju informācijas vajadzības, sniedzot aktuālu, objektīvu, uzticamu un salīdzināmu informāciju par migrācijas un patvēruma jomu, tādā veidā atbalstot Eiropas Savienības politikas veidošanu minētajās jomās. Eiropas migrācijas tīklu izmanto arī, lai sabiedrībai nodrošinātu informāciju par šiem jautājumiem. Tīklu veido Eiropas Komisija un dalībvalstu nozīmēti kontaktpunkti. Katrs kontaktpunkts izveido valsts migrācijas tīklu.

Kontaktpunkts sagatavo izpētes darbus, kuru tēmas ir noteiktas attiecīgā gada darba programmā. Izpētes darbu tēmas ir saistītas ar trešo valstu pilsoņu migrācijas jomu.

Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkts ir Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde.

Kontakti:

Čiekurkalna 1.līnija 1, k-3,

Rīga, Latvija, LV-1026

Tālrunis: +371 67219492

E-pasts: emn@pmlp.gov.lv

Tīmeklis: www.emn.lv

Darba autori:

Ģirts Laviņš, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Personu statusa kontroles nodaļas vecākais referents

Anželika Alika, Valsts robežsardzes Atgriešanas un patvēruma meklētāju lietu nodaļas galvenā inspektore

Recenzents:

Sanda Cielēna, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Personu statusa kontroles nodaļas vadītāja

Projekts tika finansēts ar Eiropas Komisijas atbalstu. Šī publikācija atspoguļo vienīgi autoru uzskatus, un Eiropas Komisijai nevar uzlikt atbildību par tajā ietvertās informācijas jebkuru iespējamo izlietojumu.

Projektu līdzfinansē Eiropas Savienības Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds

Saturs

IEVADS 3
NACIONĀLĀ LIKUMDOŠANA 5
Ilgtermiņa nelikumīgo migrantu kategorijas Latvijā 5
Starpinstitūciju sadarbība nacionālā līmenī 6
NACIONĀLĀ POLITIKA ILGTERMIŅA NELIKUMĪGAJIEM MIGRANTIEM 6
Ilgtermiņa nelikumīgo migrantu tiesības un piekļuve pakalpojumiem 6
Papildus atbalsta pasākumi 8
ILGTERMIŅA NELIKUMĪGĀS UZTURĒŠANĀS PĀRTRAUKŠANA 9
Pasākumi atgriešanas veicināšanai 9
Piemēri nelikumīgās uzturēšanās pārtraukšanā no procedūrā iesaistītajām institūcijām: 10
TIESISKĀ STATUSA LEGALIZĒŠANA 10
Labās prakses piemērs par tiesiskā stāvokļa legalizēšanu 12
Labās prakses piemēri Latvijā par informācijas apmaiņu 13
IZAICINĀJUMI 14
Ekspertu ieteikumi situācijas uzlabošanai 14
SECINĀJUMI 15

IEVADS

Pētījuma ietvars:

Eiropas migrācijas tīkls izstrādāja pētījumu par Eiropas Savienības dalībvalstu un Norvēģijas rīcību attiecībā uz nelikumīgajiem migrantiem, kuri valstī uzturas ilgu laiku. Šis ir ziņojums, kurā apkopota informācija par ilgtermiņa nelikumīgo migrantu tiesībām un iespējām Latvijas Republikā.

Lietotie termini:

Saskaņā ar EMT Patvēruma un migrācijas terminu vārdnīcu[1] šajā pārskatā izmantotie termini visos gadījumos attiecas uz trešo valstu pilsoņiem vai bezvalstniekiem:

Atgriešana - personas brīvprātīga vai piespiedu, atbalstīta vai spontāna pārvietošanās no uzņēmējvalsts atpakaļ uz izcelsmes valsti, pilsonības valsti vai pastāvīgo dzīvesvietu parasti pēc ievērojama laika perioda pavadīšanas uzņēmējvalstī.

Atgriešanas lēmums - administratīvs vai tiesas lēmums vai akts, kurā norādīts vai konstatēts, ka trešās valsts pilsoņa uzturēšanās ir nelikumīga, un noteikts vai konstatēts atgriešanās pienākums.

Brīvprātīga izceļošana - atgriešanās pienākuma izpilde laikposmā, kas šim mērķim paredzēts atgriešanas lēmumā.

Cilvēku tirdzniecība - izmantošanas nolūkā izdarīta personu vervēšana, transportēšana, nodošana, izmitināšana vai saņemšana, tostarp kontroles pār minētajām personām maiņa vai nodošana, izmantojot draudus vai spēku, vai citā veidā piespiežot, aizvedot ar viltu, krāpjot, maldinot, ļaunprātīgi izmantojot varu vai personas neaizsargātības stāvokli, vai dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu, kura kontrolē citu personu.

Ģimenes loceklis - vispārējā migrācijas kontekstā: persona, kas ir precējusies vai kas ir juridiski atzīta esam laulībai līdzvērtīgās attiecībās ar migrantu, kā arī viņu apgādājamie bērni vai citi apgādājamie, kuri saskaņā ar spēkā esošajiem tiesību aktiem ir atzīti par ģimenes locekļiem.

Ieceļošanas aizliegums - administratīvs vai tiesas lēmums vai akts, kas uz noteiktu laika posmu aizliedz ieceļot un uzturēties ES dalībvalsts teritorijā un kas pievienots atgriešanas lēmumam.

Neizraidīšana - starptautiskais bēgļu tiesību pamatprincips, kas aizliedz valstīm jebkādā veidā nosūtīt atpakaļ bēgļus uz valstīm vai teritorijām, kurās var tikt apdraudēta to dzīvība vai brīvība viņu rases, reliģiskās piederības, tautības, piederības noteiktai sociālai grupai vai politisko uzskatu dēļ.

Nelikumīga migrācija - personu pārvietošanās uz jaunu dzīvesvietu vai tranzīts, kas notiek, neievērojot nosūtošās, tranzīta un saņēmējas valsts normatīvos aktus.

Nelikumīga uzturēšanās - trešās valsts pilsonis, kas atrodas Šengenas valsts teritorijā, un kas neatbilst vai vairs neatbilst ieceļošanas nosacījumiem, kā noteikts Regulā (ES) 2016/399 (Šengenas Robežu kodekss), vai citiem ieceļošanas, uzturēšanās vai pastāvīgās uzturēšanās nosacījumiem šajā valstī.

Piespiedu atgriešana - atgriešanās process, personai brīvprātīgi ievērojot atgriešanās pienākumu vai piespiedu kārtā, došanās atpakaļ uz personas izcelsmes valsti, tranzītvalsti saskaņā ar ES vai divpusējiem

[1]EMT Vārdnīca 6.0, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_en

atpakaļuzņemšanas nolīgumiem vai citiem režīmiem, vai citu trešo valsti, kurā attiecīgais trešās valsts pilsonis brīvprātīgi nolemj atgriezties un kurā viņu uzņems.

Sociālās aizsardzības pabalsti - sociālās aizsardzības shēmu veikti pārvedumi skaidrā naudā vai natūrā mājsaimniecībām un personām, lai atbrīvotu tās no sloga, ko rada viens vai vairāki noteikti riski vai vajadzības, kas noteikti Eiropas Komisijas Savstarpējās informācijas sistēmā par sociālo aizsardzību.

Trešās valsts pilsonis - jebkura persona, kas nav Eiropas Savienības pilsonis Līguma par Eiropas Savienības darbību 20. panta 1. punkta izpratnē un kas nav persona, kam ir tiesības brīvi pārvietoties, kā noteikts Regulas (ES) 2016/399 (Šengenas Robežu kodekss) 2. panta 5. punktā.

Uzturēšanās atļauja - jebkura ES dalībvalsts iestāžu izsniegta atļauja, kas ļauj trešās valsts pilsonim likumīgi uzturēties tās teritorijā saskaņā ar Regulas (ES) Nr.265/2010 (Ilgtermiņa uzturēšanās vīzu regula) noteikumiem.

Latvijas Republikas tiesību aktos nav ietverts jēdziens "ilgtermiņa nelikumīgais migrants", tomēr tas secināms no tiesību aktiem, kas nosaka atbildīgo iestāžu rīcību attiecībā pret ārzemnieku, kurš Latvijas Republikā uzturas nelikumīgi. "Ilgtermiņa nelikumīgā migranta" jēdzienu šajā ziņojumā piemēro **personai, kas ilgāk kā gadu nelikumīgi uzturas Latvijas Republikā**.

Kādi ir iemesli, kādēļ personas uzturēšanās Latvijas Republikā ir nelikumīga? Tas notiek gadījumos:

- ✓ ja personu, kura ir atgriešanas procedūrā, nav bijis iespējams identificēt un noteikt viņas valstisko piederību;
- ✓ ja personai nav iespējams iegūt ceļošanas dokumentu;
- ✓ gadījumos, kad trešās valsts pilsonis nevar izceļot humānu apsvērumu dēļ.

Latvijā galvenokārt uzturas gan ilgtermiņa nelikumīgie migranti, kuru izraidīšana nav iespējama likumīgu vai praktisku iemeslu dēļ, gan trešo valstu pilsoņi, kuru vīzai vai uzturēšanās atļaujai beidzies derīguma termiņš, kā arī personas, kuras kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas (pēc PSRS sabrukšanas) nav veikušas darbības sava tiesiskā statusa noteikšanai, un kuru tiesiskā statusu noteikšanā ir praktiski šķēršļi. Šo ilgtermiņa nelikumīgo migrantu skaits Latvijas Republikā nav liels. Katra ilgtermiņa nelikumīgā migranta lietas apstākļi tiek izvērtēti individuāli.

2019.gadā no izdotajiem atgriešanas lēmumiem joprojām nav izpildīti 4 lēmumi, savukārt tiesiskais statuss tika noteikts 20 personām (bijušās PSRS pilsoņi), kuras ilgstoši dzīvojušas Latvijā un nebija veikušas reģistrāciju.

Ilgtermiņa nelikumīgajiem migrantiem pieejamais valsts vai pašvaldības nodrošināto pakalpojumu klāsts nav plašs, jo vairumā gadījumu šie pakalpojumi ir pieejami personām, kuras valstī uzturas likumīgi. Piemēram, personām, kurām ir izsniegts izbraukšanas rīkojums, bet atgriešana nav notikusi likumīgu vai praktisku iemeslu dēļ, izmitināšanu var nodrošināt pašvaldības vai nevalstiskās organizācijas. Šīm personām ir pieejama bezmaksas neatliekamā medicīniskā palīdzība, tomēr visa cita veida medicīniskā palīdzība ir pieejama par maksu. Nepilngadīgajiem ir pieejama valsts apmaksāta medicīniskā palīdzība un pamatizglītība pašvaldību izglītības iestādēs. Ilgtermiņa nelikumīgajiem migrantiem ir tiesības saņemt valsts apmaksāto juridisko palīdzību atgriešanas lēmuma pārsūdzības gadījumā, un par saviem līdzekļiem jebkurā gadījumā. Personas, kuras valstī uzturas nelikumīgi, nevar tikt likumīgi nodarbinātas.

Atbalstu ilgtermiņa nelikumīgajiem migrantiem var sniegt nevalstiskās organizācijas atbilstoši savam darba profilam, piemēram, "Patvērums "Drošā māja"" "Latvijas Sarkanais Krusts", Centrs "Marta".

Latvijā pieejamas divas iespējas ilgtermiņa nelikumīgās uzturēšanās pārtraukšanai. Starp tām minamas atgriešanās izcelsmes valstī vai citā trešā valstī, kurā personai ir tiesības ieceļot, un uzturēšanās atļaujas vai vīzas saņemšana. Atgriešanās izcelsmes valstī tiek prioritizēta, jo tā dod iespēju trešās valsts pilsonim iesniegt dokumentus uzturēšanās atļaujas vai vīzas pieprasīšanai Latvijas Republikas pārstāvniecībā ārvalstīs.

NACIONĀLĀ LIKUMDOŠANA

Ilgtermiņa nelikumīgo migrantu kategorijas Latvijā

Atšķirības starp ilgtermiņa un īstermiņa nelikumīgajiem migrantiem nav definētas nedz nacionālajā imigrācijas politikā, nedz nacionālajos tiesību aktos, tomēr tās izpaužas praksē un secināmas no tiesību aktos ietvertajiem nosacījumiem.

Praksē nošķirums ir balstīts atšķirībās, kādas veidojas, izskatot personas lietu, ņemot vērā individuālos lietas apstākļus un pieņemot lēmumu personas lietā. Praksē terminu "**ilgtermiņa nelikumīgais migrants**" izmanto gadījumā, kad migrants ir izgājis noteiktus atgriešanas procedūras posmus un rezultātā viņu:

1) nevar identificēt un noteikt viņa valstisko piederību (persona slēpj savu identitāti vai trešās valsts diplomātiskā vai konsulārā pārstāvniecība nesadarbojas);

2) viņam nav iespējams iegūt ceļošanas dokumentu (pati persona nesadarbojas vai nesadarbojas trešās valsts diplomātiskā vai konsulārā pārstāvniecība);

3) trešās valsts pilsonis nevar izceļot humānu apsvērumu dēļ (slimība, bērni, kuri mācās u.c.) – šajā gadījumā pienākuma brīvprātīgi izceļot izpildes termiņš tiek pagarināts vai lēmums par piespiedu izraidīšanu tiek apturēts.

Latvijā netiek apkopota statistika par ilgtermiņa nelikumīgo migrantu kategorijām, bet prakse liecina, ka katru gadu vidēji līdz pieciem atgriešanas lēmumiem netiek izpildīti ilgstoši, savukārt tiesiskais statuss Latvijā tiek noteikts vidēji 10-20 personām (bijušās PSRS pilsoņiem), kuri nebija veikuši reģistrāciju kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas.

Nelikumīga personas uzturēšanās var tikt uzskatīta par ilgtermiņa, ja tā atbilst šādiem kritērijiem:

1) Atgriešanas lēmumu izdod Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) priekšnieks vai viņa pilnvarota amatpersona, ja ārzemnieka nelikumīgu uzturēšanos Latvijas Republikā konstatē PMLP vai Valsts robežsardzes (VRS) amatpersona un ārzemniekam ir bijusi izsniegta uzturēšanās atļauja Latvijas Republikā vai ārzemnieks uzturas Latvijas Republikā ilgāk par vienu gadu.[2] Tā kā PMLP var ne tikai pieņemt atgriešanas lēmumu, bet arī piešķirt tiesisko statusu (legalizēt uzturēšanos), tad nelikumīga uzturēšanās, kura ir vismaz vienu gadu ilga, var tikt aplūkota kā nelikumīga ilgtermiņa uzturēšanās.

2) Administratīvā procesa likuma[3] 64.panta otrā daļa nosaka, ka maksimālais lietas izskatīšanas termiņš ir viens gads. Ja pēc gada personu nav izdevies izraidīt (trešās valsts pilsonis nav spējis brīvprātīgi

[2] Imigrācijas likums, 41.pants – Ziņotājs, Nr.169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]
[3] Administratīvā procesa likums, – Ziņotājs, Nr.23, 13.12.2001.– [stājās spēkā 01.02.2004.]

izceļot vai nav bijis iespējams personu izraidīt) vai legalizēt tās uzturēšanos, tad nelikumīga uzturēšanās aplūkojama kā ilgtermiņa.

3) Maksimālais aizturēšanas ilgums ir 18 mēneši.[4] Ja nav iespējams īstenot izraidīšanu 18 mēnešu laikā, nelikumīga uzturēšanās aplūkojama kā ilgtermiņa.

Starpinstitūciju sadarbība nacionālā līmenī

Ņemot vērā to, ka katrs ilgtermiņa nelikumīgā migranta gadījums ir individuāls, nepieciešamības gadījumā tiek sasauktas starpinstitūciju sanāksmes, kurās piedalās centrālā un reģionālā līmeņa iestādes un organizācijas. Šādās sanāksmēs piedalās konkrētā jautājuma risināšanā iesaistītās iestādes. Tās galvenokārt ir: VRS, PMLP, Iekšlietu ministrija, Labklājības ministrija, bāriņtiesas, pašvaldību sociālie dienesti, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, Izglītības ministrija, izglītības iestāžu pārstāvji, Tiesībsargs. Papildus tam tiek organizētas sanāksmes ar trešo valstu vēstniecībām, kurām ir praksē lūgts sniegt atbalstu ārzemniekiem dokumentu noformēšanā, informācijas iegūšanā par reģistrēto dzīves vietu, kā arī finansiālā atbalsta sniegšanā.

Starpinstitucionālās sanāksmēs tiek risināti jautājumi, kas skar, piemēram, ārzemnieka izmitināšanu, sociālo pakalpojumu sniegšanu, bērna labāko interešu aizsardzību un nodrošināšanu, izglītības iegūšanas turpināšanu, papildus izdevumu segšanu u.c. Līdz šim starpinstitucionālo sanāksmju rezultātā ir atrasti nestandarta individuāli risinājumi personu lietu izskatīšanas laikā, kas pamato šādu sanāksmju nepieciešamību.

NACIONĀLĀ POLITIKA ILGTERMIŅA NELIKUMĪGAJIEM MIGRANTIEM

Ilgtermiņa nelikumīgo migrantu tiesības un piekļuve pakalpojumiem

Lai indivīdam būtu piekļuve valsts pakalpojumiem, vairumā gadījumu personai ir jāidentificē sevi ar derīgu personu apliecinošu dokumentu. Daļā šādu gadījumu, kad pakalpojuma saņemšanai nepieciešams apliecināt identitāti, personām, kuras valstī uzturas nelikumīgi, pakalpojuma saņemšana var tikt atteikta, bet pamatojums ir ne pats nelikumīgas uzturēšanās fakts, bet citi no nelikumīgas uzturēšanās valstī stāvokļa izrietoši fakti, piemēram, anulēta deklarētā dzīvesvieta Latvijā. Šāda informācija ir iegūstama no valsts un pašvaldības iestāžu rīcībā esošām savstarpēji sasaistītām informācijas sistēmām. Ir atsevišķi pakalpojumi, kurus var saņemt tikai tad, ja persona uzturas valstī likumīgi, līdz ar to tiek pārbaudīts personas tiesiskais statuss Latvijā.

Piekļuve pamatizglītībai, neatliekamajai medicīniskajai palīdzībai iespējama arī tad, ja personas identitāti nav iespējams noteikt/apliecināt (bez derīga ceļošanas dokumenta, bez tiesiskā statusa valstī vai uzturoties nelikumīgi). Ja trešās valsts pilsonim ir veselības apdrošināšanas polise, kura sedz nepieciešamos pakalpojumus, nepieciešama tikai sevis identificēšana. Plašāka informācija apkopota 1. tabulā.

Iekšlietu ministrija, Labklājības ministrija, pašvaldības, bāriņtiesas un bērnu aprūpes iestādes un pakalpojumu sniedzēji ir vienojušies par izmitināšanas nodrošināšanu, kā arī ar to saistīto izdevumu segšanu divām migrantu kategorijām, kuras nav aizturētas, proti: 1) nepilngadīgi nelikumīgie migranti bez pavadības un 2) ģimenes ar nepilngadīgiem bērniem.

1. Tabula. Ilgtermiņa nelikumīgo migrantu tiesības un piekļuve pakalpojumiem.

[4] Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 16. decembra direktīva 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi. – Oficiālais Vēstnesis, L 348/98, 24.12.2008.

Pakalpojums	Apraksts	Vērtējums
Izmitināšana	Valsts negarantē nelikumīgajiem migrantiem tiesības uz izmitināšanu. Izmitināšanu nodrošina pašvaldības iestāde vai nevalstiskās organizācijas atkarībā no finanšu iespējām.	Tiesību ir mazāk un pakalpojumi ir vairāk ierobežoti salīdzinājumā ar trešo valstu pilsoņiem, kuri valstī uzturas likumīgi.
Īpašas izmitināšanas iespējas (bērniem, vardarbībā cietušajiem u.c.)	Valsts tikai atsevišķos gadījumos (cilvēku tirdzniecības upuri, nepilngadīgie) garantē nelikumīgajiem migrantiem tiesības uz izmitināšanu. Izmitināšanu nodrošina pašvaldības iestāde vai nevalstiskās organizācijas. Par nepilngadīgu nelikumīgo migrantu izmitināšanu lemj attiecīgās pašvaldības bāriņtiesa. Cilvēku tirdzniecības upurus, ja ir nepieciešams, nevalstiskās organizācijas (pakalpojuma sniedzēji) par valsts līdzekļiem nodrošina ar izmitināšanu. Visos citos gadījumos tiek vērtēti individuālie personas apstākļi.	Līdzīgi gan nelikumīgajiem migrantiem, gan likumīgajiem migrantiem. Cilvēku tirdzniecības upuriem un nepilngadīgajiem pienākas vienāda apjoma izmitināšanas pakalpojumi.
Citas izmitināšanas iespējas	Valsts negarantē nelikumīgajiem migrantiem tiesības uz pajumti vai jebkāda cita veida izmitināšanu. Izmitināšanu nodrošina pašvaldības iestāde vai nevalstiskās organizācijas atkarībā no finanšu iespējām.	Tiesību ir mazāk un pakalpojumi ir vairāk ierobežoti salīdzinājumā ar trešo valstu pilsoņiem, kuri valstī uzturas likumīgi.
Neatliekamā medicīniskā palīdzība	Latvijas Republika garantē neatliekamo medicīnisko palīdzību jebkuram cilvēkam. Neatliekamo medicīnisko palīdzību sniedz veselības aprūpes iestādes (slimnīca).	Nosacījumi Latvijas pilsoņiem un trešo valstu pilsoņiem ir vienādi.
Pamata medicīniskā aprūpe	Visi nepilngadīgie saņem valsts nodrošināto veselības aprūpi. Pārējie ārzemnieki var saņemt veselības aprūpes pakalpojumus par saviem līdzekļiem, vai tos apmaksā apdrošinātājs. Palīdzību sniedz veselības aprūpes iestādes (poliklīnika, slimnīca).	Nepilngadīgajiem līdzīgi kā Latvijas pilsoņiem. Pārējiem tiesību ir mazāk, proti, pakalpojums ir pieejams par maksu.
Īpašā medicīnas aprūpe un citi veselības aprūpes pakalpojumi	Visi nepilngadīgie saņem valsts nodrošināto veselības aprūpi. Pārējie ārzemnieki var saņemt veselības aprūpes pakalpojumus par saviem līdzekļiem, vai tos apmaksā apdrošinātājs.	Nepilngadīgajiem līdzīgi kā Latvijas pilsoņiem. Pārējiem tiesību ir mazāk, proti, pakalpojums ir pieejams par maksu.
Piekļuve sociāliem pakalpojumiem un pabalstiem	Nelikumīgajiem migrantiem nav iespējams deklarēt dzīvesvietas adresi. Tā kā sociālos pabalstus nodrošina pašvaldība savā teritorijā dzīvojošajiem, tad pašvaldība nevar sniegt sociālos pabalstus personām, kuras Latvijas Republikā uzturas nelikumīgi.	Tiesību ir mazāk.
Piekļuve nodarbinātības pakalpojumiem	Latvijas Republikā tiesības uz nodarbinātību ir tikai tiem trešo valstu pilsoņiem, kuri valstī uzturas likumīgi.	Tiesību nav.
Piekļuve izglītībai	Nepilngadīgiem trešo valstu pilsoņiem ir tiesības iegūt pamatizglītību laika posmā, kas noteikts	Līdzīgi kā Latvijas Republikas pilsoņiem.

	brīvprātīgai izceļošanai, vai laika posmā, uz kādu izraidīšana ir apturēta, kā arī viņa aizturēšanas laikā. Šādas tiesības nodrošina izglītības iestādes attiecīgajā teritorijā.	
Profesionālā izglītība	Ja trešās valsts pilsonis, kas Latvijas Republikā uzturas nelikumīgi, nav aizturēts, šai personai par saviem līdzekļiem ir tiesības apmeklēt izglītības iestādes un piedalīties citās pilnas maksas izglītības programmās.	Tiesību saņemt pakalpojumus par valsts līdzekļiem nav.
Juridiskā palīdzība	Trešās valsts pilsonis, kurš pārsūdz tiesā atgriešanas lēmumu, ir tiesīgs saņemt valsts nodrošināto (bezmaksas) juridisko palīdzību šādos gadījumus: 1) ja viņš ir aizturēts un izmitināts aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā, 2) ja viņš nav aizturēts un viņam nepietiek līdzekļu, lai apmaksātu juridiskās palīdzības sniegšanu. Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības piešķiršanas gadījumā to nodrošina Juridiskās palīdzības administrācijas nozīmēts jurists. Visos citos gadījumos, kas nav minēti iepriekš, trešās valsts pilsonim ir tiesības saņemt juridisko palīdzību par saviem līdzekļiem.	Vairāk nekā Latvijas pilsoņiem un tiem trešo valstu pilsoņiem, kas valstī uzturas likumīgi.

Papildus atbalsta pasākumi

Nevalstiskās organizācijas (NVO) var nodrošināt juridisko palīdzību, izmitināšanu, uzturu un ikdienas sadzīvei nepieciešamās mantas. Noteiktus pakalpojumus konkrētām migrantu grupām nodrošina tādas NVO, kā, piemēram, "Patvērums "Drošā māja"" (atbalstu sniedz cilvēktirdzniecības vai cilvēku ekspluatācijas gadījumos), "Latvijas Sarkanais Krusts" (atbalstu sniedz jebkuram cilvēkam, kurš vēršas pēc atbalsta. Var tikt izsniegts apģērbs un citas sadzīvei nepieciešamas mantas, persona var tikt nodrošināta ar pajumti "Latvijas Sarkanā Krusta" patversmē, pieeja zupas virtuvēm u.c.), Centrs "Marta" (atbalstu sniedz vardarbībā cietušām sievietēm un viņu bērniem) u.c.

Izpētes darba kontekstā ir jānorāda, ka iestādēm un organizācijām nav pienākuma (ne pirms, ne arī pēc pakalpojuma sniegšanas) ziņot attiecīgajām kompetentajām institūcijām par apkalpoto personas statusu.

Latvijā ir izveidoti uzticības tālruņi dažādās jomās, zvanot uz kuriem, personas, neatklājot savu identitāti un tiesisko statusu, var ziņot par noziedzīgiem nodarījumiem un vardarbību. Nevalstiskās organizācijas arī var būt kā droši ziņošanas kanāli, kas informē par incidentiem, neatklājot personas tiesisko statusu.

Latvijā atgriešanās un reintegrācijas atbalstu ārzemniekiem, kuri valstī uzturas nelikumīgi, sniedz tikai Starptautiskā migrācijas organizācija, un nav tādu programmu vai pakalpojumu, kurus Starptautiskā migrācijas organizācija attiecinātu tikai uz ilgtermiņa nelikumīgajiem migrantiem. Galvenie nosacījumi atbalsta saņemšanai ir: nelikumīga uzturēšanās un vēlēšanās atgriezties. Programmas ietvaros var tikt sniegts šāds atbalsts: trešo valstu pilsoņu izmitināšana, ēdināšanas nodrošināšana, ceļošanas dokumenta noformēšana, kabatas nauda, biļešu iegāde.

ILGTERMIŅA NELIKUMĪGĀS UZTURĒŠANĀS PĀRTRAUKŠANA

Latvijā ir divas ilgtermiņa nelikumīgās uzturēšanās pārtraukšanas iespējas:

1. atgriešanās izcelsmes valstī vai citā trešā valstī, kur ir tiesības ieceļot;
2. uzturēšanās atļaujas vai vīzas saņemšana.

No Latvijā spēkā esošajiem tiesību aktiem izriet: ja personas lietā nav tādu apstākļu, ka izceļošana radītu būtiskus ģimenes un privātās dzīves ierobežojumus vai cilvēktiesību pārkāpumus, vai nav būtisku praktisku šķēršļu izceļošanai, tad prioritizēta tiek atgriešanās. To pamato nosacījums, ka trešo valstu pilsoņiem dokumenti uzturēšanās atļaujas vai vīzas pieprasīšanai jāiesniedz Latvijas Republikas pārstāvniecībā ārvalstīs (pēc teritoriālās piederības) un dokumentus uzturēšanās atļaujas vai vīzas pieprasīšanai iespējams iesniegt Latvijā tikai ar PMLP priekšnieka atļauju.

Pasākumi atgriešanas veicināšanai

Ņemot vērā, ka ilgtermiņa nelikumīgā migranta jēdziens nav atrunāts tiesību aktos, līdz ar to nav paredzēti specifiski nosacījumi, kas skar ilgtermiņa nelikumīgo migrantu atgriešanās veicināšanu un nelikumīgas uzturēšanās novēršanu. Attiecībā uz šo nelikumīgo migrantu grupu ir attiecināmi kopējie normatīvo aktu nosacījumi.

Ilgtermiņa nelikumīgo migrantu tiesības izmantot normatīvajos aktos noteiktos pakalpojumus un pamatgarantijas netiek ierobežotas. Specifiskas programmas un sadarbības pasākumi šai migrantu grupai nav izstrādāti. Katra nelikumīgā migranta gadījumā tiek meklēti situācijai atbilstoši risinājumi.

VRS, kā iestādes, kas īsteno atgriešanas procedūru, ieskatā par labāko praksi, kas veicina izraidīšanu un novērš nelikumīgu uzturēšanos, var atzīt šādus sadarbības pasākumus:

1) VRS sadarbību ar pašu nelikumīgo migrantu – ārzemnieka lietas virzītāji bieži komunicē ar ārzemnieku, sniedz viņam atbalstu komunikācijā ar viņa pilsonības vai mītnes valsts vēstniecību,

2) VRS piesaista ārzemnieka pilsonības valsts vai mītnes valsts vēstniecību, sakaru virsniekus un starptautiskās organizācijas (IOM, UNHCR).

3) VRS īsteno sadarbību ar trešo valstu kompetentajām iestādēm divpusējo sadarbības līgumu ietvaros.

Izmantojot minētos sadarbības instrumentus, pastāv iespēja iegūt informāciju, kas sekmē ārzemnieka identificēšanu, ceļošanas dokumenta iegūšanu un ātras un efektīvas atgriešanas īstenošanu.

Attiecībā uz personām, kuras ilglaicīgi uzturoties Latvijā, nav legalizējušas tiesisko statusu (bijušās PSRS pilsoņi), tiek dota iespēja noformēt tiesisko statusu (piemēram, bezvalstnieka) Latvijas Republikas teritorijā. PMLP sniedz atbalstu informācijas iegūšanā no citu valstu kompetentām iestādēm, piemēram, par dzimšanas fakta reģistrāciju, personu apliecinošu dokumentu saņemšanu un pilsonības esamību/neesamību .

Izpētes darba kontekstā minētie pasākumi tiek uzskatīti par labāko praksi, jo katrā lietā tiek izmantoti īpaši instrumenti un informācijas apmaiņas kanāli, kas ļauj iegūt detalizētāku informāciju, kas attiecīgi spēj veicināt atgriešanu un izbeigt nelikumīgu uzturēšanos Latvijas teritorijā.

Covid-19 pandēmijas laikā trešo valstu pilsoņu ātru un efektīvu atgriešanu uz pilsonības valstīm spēja nodrošināt ar trešo valstu vēstniecību atbalstu organizētie repatriācijas reisi. Izvērtējot pieejamos datus, ir

secināts, ka repatriācijas reisus kā jaunu atgriešanas instrumentu pandēmijas laikā izmantoja arī ilgtermiņa nelikumīgie migranti, kuri paši izrādīja vēlmi atgriezties uz savu izcelsmes valsti pie saviem radiniekiem.

Piemēri nelikumīgās uzturēšanās pārtraukšanā no procedūrā iesaistītajām institūcijām:

1. PMLP un trešās valsts pilsoņa pilsonības valsts vēstniecība kopīgi sadarbojoties, radīja apstākļus, lai persona varētu legalizēt tiesisko statusu Latvijas Republikā. Trešās valsts pilsonim nebija derīga ceļošanas dokumenta un vīzas derīguma termiņš bija beidzies vairāk nekā gadu atpakaļ, bet vienlaicīgi persona bija Latvijas Republikas pilsoņa laulātais, PMLP teritoriālā nodaļa lūdza atbalstu PMLP centrālajai nodaļai. Šim trešās valsts pilsonim tika dota iespēja, neizceļojot no Latvijas Republikas, vērsties savas pilsonības valsts vēstniecībā ceļošanas dokumenta (pases) saņemšanai. Tāpat šai personai tika dota atļauja pēc derīgas pases saņemšanas iesniegt dokumentus uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai, neizceļojot no Latvijas Republikas. Vienlaikus persona tika informēta, ka, ja tā nevēlas saņemt uzturēšanās atļauju Latvijas Republikā un vēlas brīvprātīgi atgriezties savā pilsonības valstī, personai ir iespējams, saņemt Starptautiskās migrācijas sniegto atgriešanās un reintegrācijas atbalstu. Tā kā šis trešās valsts pilsonis ir tāda persona, kuru var uzskatīt par maznodrošinātu, PMLP lūdza atbalstu attiecīgās trešās valsts vēstniecībai, lai tā sadarbotos un rastu iespēju personai noformēt derīgu ceļošanas dokumentu. Vēstniecība piekrita sniegt atbalstu un bez maksas noformēt personai ceļošanas dokumentu (pasi). Persona ir vērsusies attiecīgās valsts vēstniecībā un iesniegusi dokumentus jauna ceļošanas dokumenta saņemšanai. Lietas galīgais risinājums vēl nav panākts un tiek meklēti veidi, kā pēc derīga ceļošanas dokumenta saņemšanas veicināt personas izceļošanu vai iedrošinātu personu legalizēt savu statusu Latvijas Republikā, saņemot uzturēšanās atļauju. Tā kā persona Latvijas Republikā uzturas nelikumīgi, personai nav iespējams saņemt pilsonības valsts sociālos maksājumus. Mērķis – turpināt lietas risinājumā iesaistīt ārvalsts vēstniecību, lai nodrošinātu personas atgriešanos savā pilsonības valstī vai tiesiskā statusa legalizāciju Latvijā.

2. Persona bez personu apliecinošiem dokumentiem nokļuva psihiatriskajā slimnīcā un nevarēja nosaukt datus par sevi. Latvijas Republikas kompetentās iestādes (VRS, PMLP, Tiesībsargs) centrālā, reģionālā un vietējā līmenī apmainījās ar informāciju par personu un veica pasākumus, kas veicināja dokumentu un tiesiskā statusa noformēšanu šai personai.

3. Vairāku gadu laikā nevarēja izraidīt personu, jo tai nebija personu apliecinoša dokumenta un dokumenta, kas apstiprina pilsonību. No personas pilsonības valsts nebija iespējams iegūt informāciju par personas dzīves un reģistrācijas vietu pilsonības valstī, kā arī viņas pilsonību, jo pēc pilsonības valsts kompetentās iestādes sniegtās informācijas, personas māja vairs neeksistē un arhīva dati par personas pierakstu nodeguši. Rezultātā personas izraidīšanu veicināja trešās valsts kompetentās iestādes oficiālā pārstāvja, kas strādā vēstniecībā Latvijas Republikā (Krievijas vēstniecības oficiālais pārstāvis migrācijas jautājumos) sniegtais atbalsts atgriešanas lietā. Personu izdevās identificēt, noskaidrot valstisko piederību un veiksmīgi atgriezt uz pilsonības valsti.

TIESISKĀ STATUSA LEGALIZĒŠANA

Iespējas legalizēt savu statusu Latvijā ir jebkuram migrantam, izpildot normatīvajos aktos noteiktās prasības.

Atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem ir vairākas iespējas kā var notikt tiesiskā stāvokļa legalizēšana. Ārzemniekam, kurš ilgstoši uzturējies Latvijas teritorijā un kuram ir tiesības pretendēt uz tiesisko statusu, primāri tiek dota iespēja **iesniegt dokumentus tiesiskā statusa noformēšanai Latvijā, neizdodot atgriešanas lēmumu**. Savukārt, ja ir izdots atgriešanas lēmums, tam var sekot lēmums par lietas izskatīšanas termiņa pagarināšanu, ja lietā nepieciešama ilgstoša faktu konstatācija.[5] Pastāvot humāniem apsvērumiem var

[5] Administratīvā procesa likums, 64.panta otrā daļa – Ziņotājs, Nr.23, 13.12.2001.– [stājās spēkā 01.02.2004.]

arī netikt izdots atgriešanas lēmums, bet, ja personu iespējams identificēt, nekavējoties tiek vērtēts, vai iespējams noteikt citu tiesisko statusu, lai ārzemniekam būtu nodrošināta nacionālajos normatīvajos aktos noteiktā pieeja sociālajām garantijām (nodarbinātība, izglītība, veselības aprūpe u.c.).

Imigrācijas likumā neparedzētajos gadījumos **iekšlietu ministram ir tiesības piešķirt termiņuzturēšanās atļauju** uz laiku līdz pieciem gadiem, ja tas atbilst valsts interesēm, vai PMLP priekšnieks, ja tas atbilst starptautiskajām tiesību normām vai ir saistīts ar humāniem apsvērumiem.[6]

Citos gadījumos PMLP priekšnieks, VRS priekšnieks, Ārlietu ministrijas Konsulārā departamenta direktors vai viņu pilnvarotas amatpersonas var pieņemt lēmumu **izsniegt vīzu ārzemniekam**, kurš Latvijā uzturas nelikumīgi, ja tas atbilst starptautiskajām tiesību normām, Latvijas Republikas interesēm vai ir saistīts ar nepārvaramu varu vai humāniem apsvērumiem.[7]

VRS vai PMLP amatpersonai, kas izdevusi izbraukšanas rīkojumu, pēc ārzemnieka lūguma ir tiesības **pagarināt izbraukšanas rīkojumā noteikto termiņu**[8] uz laiku, kas nepārsniedz vienu gadu. Lemjot par noteiktā termiņa pagarināšanu, ņem vērā katra konkrētā gadījuma apstākļus, jo īpaši ārzemnieka uzturēšanās ilgumu, ģimenes vai sociālās saites, to, vai ārzemniekam ir nepilngadīgs bērns, kas apmeklē izglītības iestādi Latvijas Republikā. Par termiņa pagarināšanu ārzemnieku informē rakstveidā.

Trešo valstu pilsoņi, kuriem anulētas pastāvīgās uzturēšanās atļaujas, jo laikus nav iesniegti dokumenti pastāvīgās uzturēšanās atļaujas reģistrēšanai, un kuru nelikumīgā uzturēšanās Latvijas Republikā ir ieilgusi, var lūgt PMLP **atjaunot procesuālo termiņu dokumentu iesniegšanai pastāvīgās uzturēšanās atļaujas reģistrēšanai**, norādot nereģistrēšanas iemeslu un pamatojot to ar attiecīgiem dokumentiem. Tas dod iespēju atjaunot pastāvīgās uzturēšanās atļaujas reģistrēšanas procedūru un uzturēties Latvijas Republikā ar pastāvīgās uzturēšanās atļauju, nevis termiņuzturēšanās atļauju un izvairīties no atgriešanas procedūras.

Tāpat ir iespēja **saņemt atļauju no PMLP priekšnieka iesniegt dokumentus vīzas vai uzturēšanās atļaujas saņemšanai, neizceļojot no Latvijas Republikas**. Tas dod iespēju uzsākt uzturēšanās atļaujas vai vīzas saņemšanas procedūru, izvairoties no atgriešanas procedūras.

Tiesiskā stāvokļa legalizēšanas procedūras laikā PMLP sniedz atbalstu nepieciešamās informācijas pieprasīšanā no trešās valsts kompetentām iestādēm.

Izņēmuma gadījums līdzšinējā migrācijas politikā:

Pasaulē izsludinātās COVID-19 infekcijas izplatības dēļ ir izmainītas atsevišķas procedūras tiesiskā stāvokļa legalizēšanai. Proti, noteiktie starptautisko pasažieru pārvadājumu ierobežojumi bija par pamatu PMLP īstenotās migrācijas politikas prioritāšu maiņai: gan likumīgas, gan nelikumīgas uzturēšanās gadījumos trešo valstu pilsoņi pieprasīt un saņemt vīzu Latvijā varēja ne tikai tad, ja vīzas saņemšana tika pamatota ar nepieciešamību uzturēties Latvijas Republikā līdz izceļošanas brīdim, bet arī, ja tā tika pamatota ar mācībām, studijām vai nodarbinātību.

[6] Imigrācijas likums, 23.panta trešā daļa – Ziņotājs, Nr.169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]
[7] Imigrācijas likums, 16.panta pirmā un ceturtā daļa – Ziņotājs, Nr.169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]
[8] Imigrācijas likums, 43.panta pirmā daļa – Ziņotājs, Nr.169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

Pamatojoties uz Ministru kabineta rīkojumu "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu"[9], 2020. gada martā Latvijā tika izsludināta ārkārtējā situācija. Saskaņā ar COVID-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumu[10], visi tie trešo valstu pilsoņi, kuru likumīgā uzturēšanās beidzās pēc ārkārtējās situācijas izsludināšanas, drīkstēja turpināt uzturēties Latvijā un izceļot divu mēnešu laikā pēc ārkārtējās situācijas beigām.[11]

Labās prakses piemērs par tiesiskā stāvokļa legalizēšanu

PMLP, Iekšlietu ministrija, Tiesībsargs, pašvaldības bāriņtiesa, pašvaldības sociālais dienests un Probācijas dienests meklēja piemērotāko risinājumu trešās valsts pilsoņa nelikumīgas uzturēšanās Latvijā lietā, lai, īstenojot valsts imigrācijas politiku, nepārkāptu personas tiesības uz ģimenes dzīvi.

Latvijas Republikas pilsoņa laulātajam, kuram Latvijas Republikā ir nepilngadīgi bērni un kurš Latvijas Republikā bija uzturējies ar termiņuzturēšanās atļauju, kas tika anulēta pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma, tika pieņemts lēmums par personas piespiedu izraidīšanu un ieceļošanas aizlieguma Latvijas Republikā un Šengenas teritorijā noteikšanu uz 3 gadiem. Ar bāriņtiesas lēmumu bija pārtrauktas personas aizgādības tiesības pār bērniem un bērni ievietoti audžuģimenē. Persona vērsās konkrētās pašvaldības bāriņtiesā, lai atjaunotu aizgādības tiesības pār bērniem, un apstrīdēja PMLP izdoto lēmumu par piespiedu izraidīšanu. Bāriņtiesai lēmums par aizgādības tiesību atjaunošanu vai neatjaunošanu bija jāpieņem gada laikā, bet, lai bāriņtiesa pieņemtu personai labvēlīgu lēmumu lietā, personai bija jānoslēdz sadarbības līgums ar pašvaldības sociālo dienestu un jāsadarbojas ar citām pašvaldības iestādēm (probācijas dienestu, sociālo dienestu), jāspēj finansiāli nodrošināt un parūpēties gan par sevi, gan par bērniem, jāatjauno psiho-sociālā saikne ar bērniem utml. PMLP, lai ievērotu personas tiesības uz ģimenes dzīvi, pagarināja lietas izskatīšanas termiņu, jo lietā bija nepieciešama ilgstoša faktu konstatācija. PMLP lēmumu pagarināja uz gadu, vai līdz brīdim, kad bāriņtiesa pieņems gala lēmumu lietā par aizgādības tiesību atjaunošanu vai neatjaunošanu. PMLP vairākkārt sūtīja informācijas pieprasījumus un telefoniski sazinājās ar iesaistītajām iestādēm, lai saņemtu informāciju par lietas virzību, par personas līdzdarbības pienākumu pildīšanu, par personas sadarbību ar sociālo dienestu, par viņas psihosociālā darba rezultātiem un par personas progresu emocionālās saiknes ar bērniem atjaunošanā. Tā kā attiecībā uz personu bija pieņemts lēmums par piespiedu izraidīšanu, tad personai ne tikai ceļošanas dokuments bija atņemts, bet personai nebija tiesību tikt nodarbinātai. Citu finansiālu avotu personai nebija un līdz ar to nebija iespējams izpildīt ar sociālo dienestu noslēgtā sadarbības līgumā noteiktos nosacījumus, jo viens no pamata nosacījumiem, lai atjaunotu aizgādības tiesības pār bērniem, ir spēt finansiāli parūpēties par sevi un bērniem. Tā kā tas bija galvenais sadarbības līguma nosacījums, kuru persona nespēja izpildīt, PMLP vērsās bāriņtiesā, lai noskaidrotu, vai bāriņtiesai lēmuma pieņemšanā nav iespējams atkāpties no minētās prasības. Tāpat arī bāriņtiesa un sociālais dienests vērsās PMLP, norādot, ka personai nepieciešams strādāt, lai izpildītu līguma nosacījumus. Persona, lai realizētu savas intereses un tiesības, vērsās ar iesniegumu pie PMLP priekšnieka un Tiesībsarga birojā. Notika tikšanās starp Iekšlietu ministrijas, PMLP un Tiesībsarga biroja pārstāvjiem un tika rasts kopīgs risinājums, kas paredzēja, ka personai tiks dota iespēja, neizbraucot no Latvijas Republikas, saņemt vīzu, pamatojoties uz nodarbinātību pie noteikta darba devēja. Latvijas Republikas tiesību akts[12] paredz, ka ārvalstniekam, kuru paredzēts nodarbināt Latvijas Republikā, darba samaksai jābūt ne mazākai par Latvijas Republikā strādājošo mēneša vidējo bruto darba samaksu iepriekšējā gadā, ja ārzemnieks saņem vīzu un

[9] Ministru kabineta 2020. gada 12. marta rīkojums Nr.103 „ Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu". – Latvijas Vēstnesis, Nr.51A, 12.03.2020. – [stājās spēkā 12.03.2020., zaudējis spēku 10.06.2020.]
[10] Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums, 32.panta pirmā daļa – Latvijas Vēstnesis, Nr.110A, 09.06.2020. – [stājās spēkā 10.06.2020.]
[11] Par valsts institūciju darbību ārkārtējās situācijas laikā saistībā ar Covid-19 izplatību. 9.pants. Latvijas Vēstnesis, Nr.67B, 04.04.2020. – [stājās spēkā 05.04.2020., zaudējis spēku 10.06.2020.]
[12] Ministru kabineta 2017.gada 25.aprīļa noteikumi Nr.225 "Noteikumi par ārzemniekam nepieciešamo finanšu līdzekļu apmēru un finanšu līdzekļu esības konstatēšanu". – Latvijas Vēstnesis, Nr.97, 18.05.2017. – [stājās spēkā 19.05.2017.]

tiesības uz nodarbinātību. Tā kā sākās COVID-19 pandēmija un krīze darba tirgū, minētajiem nosacījumiem atbilstošu darba vietu persona nespēja atrast. Persona atkārtoti vērsās PMLP un Tiesībsarga birojā, norādot, ka nevar atrast darbu, kas atbilstu iepriekš noteiktajiem nosacījumiem, un lūdza rast risinājumu personas lietā, atļaujot tikt nodarbinātai par zemāku darba samaksu. Notika atkārtota tikšanās Iekšlietu ministrijas un PMLP ietvaros un tika nolemts dot personai iespēju saņemt vīzu kā ārvalstniekam, kas nodarbināts sezonas darbos. Papildus tam, lai nepārkāptu personas tiesības uz ģimenes dzīvi, puses vienojās, ka gadījumā, ja līdz PMLP lēmuma pieņemšanas gala termiņam (viens gads no lēmuma izskatīšanas pagarināšanas dienas) persona vīzu nesaņems, tad lēmuma par piespiedu izraidīšanu izpilde tiks apturēta līdz brīdim, kad bāriņtiesa pieņems gala lēmumu lietā par aizgādības tiesību atjaunošanu vai neatjaunošanu. Tā kā darba tirgū bija redzams pieprasījums pēc darbiniekiem sezonas darbos, PMLP amatpersona visas atrodamās atbilstošās sezonas darbu vakances apkopoja un nosūtīja personai. Persona atrada darba devēju, noformēja visus nepieciešamos dokumentus un personai tika izsniegta vīza. Bāriņtiesa pieņēma lēmumu par aizgādības tiesību pār bērniem atjaunošanu. Personai tika izsniegta uzturēšanās atļauja Latvijas Republikā, pamatojoties uz humāniem apsvērumiem.

Labās prakses piemēri Latvijā par informācijas apmaiņu

Izpētes darba autori ir identificējuši vairākus labās prakses piemērus, kas skar dažādus iesaistīto institūciju sadarbības mehānismus. Piemēram, informācijas apmaiņā Latvijā tiek izmantotas nacionālās informācijas sistēmas (Iekšlietu integrētā informācijas sistēma, Administratīvā pārkāpuma procesa atbalsta sistēma, Vienotā migrācijas informācijas sistēma, Nacionālā vīzu informācijas sistēma u.c.) un to savstarpējo sasaisti, kas atvieglo un paātrina informācijas apmaiņu starp valsts un pašvaldību iestādēm.

Ir attīstīts Izraidīto ārzemnieku un ieceļošanas aizliegumu reģistrs, kurā ir pieejama informācija par Latvijā konstatētajiem nelikumīgajiem migrantiem un viņu lietas virzību. Šī informācijas sistēma ļauj ātri apmainīties ar informāciju starp iesaistītajām iestādēm. Nepieciešamības gadījumā tiek organizētas starpinstitūciju sanāksmes.

Saskaņā ar Atgriešanas direktīvu, Rokasgrāmatu atgriešanas jautājumos Eiropas Savienības dalībvalstīm un Latvijas Republikas tiesību aktiem iestādēm nepieciešams kontrolēt atgriešanas lēmumu izpildi. Līdz šim nepieciešamo informāciju par tādu trešo valstu pilsoņu, kuri Latvijā bija uzturējušies nelikumīgi un kuriem bija izdoti izbraukšanas rīkojumi, un kuru izceļošana no Eiropas Savienības teritorijas bija paredzēta tranzītā caur citu Eiropas Savienības dalībvalsti, izceļošanas faktu PMLP pieprasīja Valsts robežsardzei, kura to tālāk pieprasīja citu dalībvalstu atbildīgajām institūcijām. Atbildes uz informācijas pieprasījumiem par iepriekš aprakstīto personu izceļošanu līdz šim tika sniegtas un informācija tika saņemta, kā arī sadarbība bija efektīva. Šobrīd atsevišķas dalībvalstis izrāda nevēlēšanos sadarboties Atgriešanas direktīvas nosacījumu izpildē, neizrāda ieinteresētību minētās informācijas sniegšanā vai to nesniedz un nesniegšanu pamato ar personas datu aizsardzību.

Praksē PMLP un VRS amatpersonas risinot ilgtermiņa nelikumīgo migrantu lietas, aktīvi iesaistās informācijas iegūšanā par personas tiesisko statusu trešajā valstī un atgriešanas iespējām. PMLP un VRS savu iespēju robežās vienmēr sniedz atbalstu ilgtermiņa nelikumīgajiem migrantiem lietas virzībā, jo trešo valstu kompetentās iestādes mēdz atteikt palīdzības sniegšanu personai.

IZAICINĀJUMI

Izpētes darba kontekstā identificētās problēmas, ar kurām saskaras ilgtermiņa nelikumīgie migranti Latvijā ir sekojošas:

- ✓ bez maksas ir pieejama tikai neatliekamā medicīniskā palīdzība.
- ✓ Paliekot bez pajumtes/dzīvojamās platības, šīm personām nav tiesību tikt izmitinātām sociālajos namos, ir problēmas saņemt nepieciešamos pakalpojumus sociālās aprūpes un veselības aprūpes iestādēs.
- ✓ Nav piekļuves vidējai izglītībai un augstākajai izglītībai.
- ✓ Nav iespējams atvērt bankas kontu, kas nozīmē, ka nav iespējams saņemt pensiju, citus sociālos pabalstus un citus ieņēmumus no savas pilsonības valsts iestādēm.

Izaicinājumi, kuri ir radušies COVID-19 pandēmijas ietekmē:

Ilgtermiņa nelikumīgajiem migrantiem ir apgrūtināta ar COVID-19 saistītu medicīnas pakalpojumu saņemšana (COVID-19 testu veikšana, ārstēšanās). Piesakoties COVID-19 testam, ikvienai personai tiek prasīts norādīt personas datus. Lai veiktu COVID-19 testu, personai ir jāidentificē sevi, uzrādot derīgu personu apliecinošu/ceļošanas dokumentu. Informācija par personām, kurām ir COVID-19 pozitīvs tests, tiek nodota Valsts policijai, kura nodrošina personas pašizolācijas uzraudzību.

Ņemot vērā iepriekš minēto, pastāv iespējamība, ka nelikumīgie migranti, zinot, ka pirms COVID-19 testa veikšanas tiks prasīts norādīt personas datus/uzrādīt personu apliecinošu dokumentu un ka pozitīva COVID-19 testa gadījumā slimnieka pašizolācijas uzraudzību veiks Valsts policijas amatpersonas, COVID-19 testam nepiesakās arī gadījumā, ja personai ir COVID-19 simptomi. Līdz ar to nelikumīgie migranti (ne tikai ilgstoši nelikumīgi migranti) var tikt uzskatīti par riska grupu COVID-19 slimības izplatīšanā.

Neskaitot tos nelikumīgos migrantus, kuru nelikumīgo uzturēšanos konstatējusi VRS un kuriem COVID-19 tests veikts pirms ievietošanas aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā, nav zināmu citu gadījumu, kad personām, kuras Latvijas Republikā uzturas nelikumīgi, būtu veikts COVID-19 tests.

Tiem nelikumīgajiem migrantiem, kuri ievietoti aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā, COVID-19 testi tiek veikti par valsts līdzekļiem. Līdz ar to pastāv situācija, ka tie ilgstošie nelikumīgie migranti, kuri sadarbojas ar VRS amatpersonām un kuriem ir noteikts aizturēšanai alternatīvs līdzeklis, attiecībā uz COVID-19 testu pieejamību ir nelabvēlīgākā situācijā nekā tie, kuri nesadarbojas vai par kuriem ir pamats uzskatīt, ka pastāv personas bēgšanas iespējamība, un kuri šo iemeslu dēļ atrodas aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā.

COVID-19 pandēmijas laikā problēmas ar atgriešanas veicināšanu un nelikumīgās uzturēšanās novēršanu bija saistītas galvenokārt ar ārējo robežu slēgšanu un aviosatiksmes pārtraukšanu. Atsevišķi ilgtermiņa nelikumīgie migranti COVID-19 vīrusa izplatības laikā izrādīja vēlmi brīvprātīgi izceļot, jo ir zaudējuši ienākumu avotu.

Ekspertu ieteikumi situācijas uzlabošanai

Viens no efektīvākajiem variantiem būtu veidot ceļošanas koridorus, lai tādi nelikumīgie migranti, kuri Eiropas Savienības dalībvalstī uzturas bez derīga ceļošanas dokumenta, varētu vērsties savas pilsonības valsts vēstniecībā, kura atrodas citā dalībvalstī, ceļošanas dokumenta noformēšanai. Šobrīd šādi 'koridori' ir īpaši ceļošanas izņēmuma gadījumi, kurus iespēju robežās veido un īsteno Eiropas Savienības dalībvalstu atbildīgās institūcijas savstarpēji sadarbojoties. Bet ne visas dalībvalstis, kad parādās īpašs izņēmuma gadījums un nepieciešamība trešās valsts pilsonim vērsties savas pilsonības valsts vēstniecībā citā dalībvalsts teritorijā, atsaucas šādu 'koridoru' īstenošanā.

Nozīmīgi būtu rast iespēju nodrošināt, ka turpinās veiksmīga informācijas apmaiņa Eiropas Savienības dalībvalstu starpā par nelikumīgajiem migrantiem.

Izpētes darba autori norāda, ka Eiropas Savienības līmenī ir nepieciešams izstrādāt kārtību, kādā trešās valsts pilsoņi, varētu ceļot no vienas ES dalībvalsts (A valsts) uz citu ES dalībvalsts (B valsts) tranzītā pa citu ES dalībvalstu teritoriju (C valsts) ar mērķi apmeklēt savas pilsonības valsts vēstniecību, lai noformētu ceļošanas dokumentu vai piedalītos identifikācijas pasākumos. Šāda kārtība varētu būt noteikta pie nosacījuma, ka nosūtītāja dalībvalsts (A valsts) uzņemsies uzņemt atpakaļ šo trešās valsts pilsoni gadījumā, ja viņš nepamatoti aizkavējas uzņemošā (B valsts) vai tranzīta ES dalībvalstī (C valsts). Papildus tam VRS uzskata, ka nepieciešams attīstīt ciešāku sadarbību ar trešo valstu vēstniecībām ar mērķi turpināt izmantot repatriācijas reisus trešo valstu pilsoņu izceļošanai no ES teritorijas.

SECINĀJUMI

Sniedzot atbildes uz šī izpētes darba jautājumiem, ir secināts, ka problēma ar ilgtermiņa nelikumīgiem migrantiem Latvijā nav aktuāla, jo šādu migrantu skaits ir pavisam mazs. Šāda situācija ir izveidojusies tāpēc, ka Latvija nav nelikumīgo migrantu mērķa valsts, bet gan tranzīta valsts.

Saskaņā ar nacionālo normatīvo regulējumu ilgtermiņa nelikumīgajiem migrantiem tiek nodrošinātas minimālās sociālās garantijas.

Izpētes darbā iesaistītie eksperti norāda, ka Ir izveidojusies problemātiska situācija, kad ES dalībvalstis atsakās apmainīties ar informāciju par ārzemnieku uzturēšanās pamatojumu (likumīgu vai nelikumīgu), tā ilgumu, ieceļošanu vai izceļošanu no ES teritorijas, tai skaitā izpildot atgriešanas lēmumus. Savus atteikumus ES dalībvalstu kompetentās iestādes pamato ar ierobežojumiem sniegt informāciju citas ES dalībvalsts iestādēm sakarā ar Padomes Regulas 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK spēkā stāšanos. Tas apgrūtina lietas apstākļu noskaidrošanu un atgriešanas procedūras īstenošanu, kā arī Atgriešanas direktīvas nosacījumu izpildi (piemēram, kas skar ES dalībvalstu pienākumu kontrolēt atgriešanas lēmumu izpildi).